

ГНОСЕОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФЕНОМЕНА КОРУПЦІЇ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ СТАРОДАВНЬОЇ ЯПОНІЇ

Викладено узагальнення щодо історичної оцінки проявів корупції, її тенденцій, що були характерними для різних епох філософсько-правової думки Стародавньої Японії, розглянуто питання соціально-економічних наслідків корупції в історичному розрізі та основні напрями протидії цьому негативному явищу.

Ключові слова: *корупція, прояви, протидія, професійна деформація, профілактика.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-політичної мобілізації, детермінованої індивідуальними за формами та змістом глобалізаційними викликами, аксіоматичним слід визнати факт домінуючої актуалізації проблематики петрифікації фундаментальних базисів організації та функціонування державно-владного механізму. Незважаючи на значну розмаїтість флуктуаційних факторів, декогерентний вплив котрих простежується у межах системи державно-владних відносин, визначальним, за критерієм значущості вказаного ефекту, неодмінно слід визнати фактор корупційної компоненти. Змушені констатувати, що сучасна філософська та правова доктрина, пріоритизуючи значення інноваційних методів гносеологічно-функціонального аналізу, нівелюють утилітарну значущість такого методу, як історико-компаративістичний, або ж метод поліхронного ретроспективного аналізу. У цій статті запропонуємо лаконічну експлікацію рефлексії корупційної феноменології у філософсько-правовій думці Стародавньої Японії у межах індивідуальних за критерієм домінуючої політико-правової концепції формах політичного режиму.

Стан дослідження. Безпосередньому осмисленню корупції як соціального, економічного, політичного, правового явища присвячені роботи відомих учених: С. Роуз-Акерман, В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, Є. В. Курінного, Д. М. Лук'янця, О. Г. Кальмана, Є. В. Немержицького, М. І. Мельника, В. В. Сташиса, А. О. Селіванова, С. Г. Стеценко, О. В. Ткаченко, С. А. Шалгунової, які зробили помітний внесок у вирішення зазначеної проблематики.

Мета статті полягає у комплексному аналізі ретроспективних формально-правових проявів корупції у філософській та політико-правовій парадигмі Стародавньої Японії.

Виклад основних положень. Аналіз японської філософсько-правової парадигми дослідження феномену корупції, на нашу думку, становить визначальну системотворчу гносеологічну, евристичну і концептуально-структуризаційну цінність у зв'язку з прерогативами цього філософсько-правового кластеру:

1) тривала ізоляція цієї держави у період сьогунату, у межах котрого базовою системою державного управління виступав «бакуханат» (військово-феодалне правління князівств), від решти державних утворень світу детермінувала унікальну автентичність і неповторність механізмів організації та реалізації публічного управління;

2) філософська доктрина цієї держави, розпочинаючи з правління клану Токугава (частково – з 11 ст. та повноцінно з 17 ст.), формувалась еклекційно-симбіотичним методом, якому властивий системний аналіз, екстракція та консолідація провідних тенденцій, виявлених у філософському вченні іноземних доктрин з їх подальшою адаптацією до особливостей соціально-політичного та правового буття Японії. Відтак японська філософська думка становить своєрідну метафілософську формацію, ідеонормативну значущість котрої важко переоцінити;

3) поліморфність ідеологічної та теологічної підсистем японського суспільства на тлі виразних соціальних конфронтацій, детермінованих жорсткою соціальною сигригацією, формує унікальний континіум для розвитку варіативних соціально-політичних і правових інститутів з характерними лише їхньому функціонуванню релятиваціями (зокрема особливі форми корупції, підходи до її інтерпретації та протидії останній), що відтак гіпертрофує значення одержаних у результаті дослідження цієї політико-територіальної організації даних.

У контексті аналізу феноменологічних особливостей філософсько-правової рефлексії корупції в умовах становлення державності в Японії насамперед, варто розкрити властивості, притаманні алгоритму когерентації механізму публічної влади у цій державі. Як зазначають державознавці, до 12 ст. у Японії ефективно функціонував авторитарний інститут військово-феодалної влади, який спирався у своїй могутності на чітко ієрархізовану систему самураїв і дрібних землевласників. Стабільність функціонування державного механізму забезпечувалась репресивними, політично-адміністративними та економічними засобами: так, зокрема, самураї та еліта класу землевласників («дого»)

користувались державним забезпеченням через зайняття державних посад, що зумовлювало терпимість асиміляції у класі («гокенін») – васалів військово-феодалної влади. Очевидною є синергетика між стабільністю функціонування владного апарату та поміркованим рівнем корупційно-деліквентної активності посадових осіб органів публічної влади. Втім, надмірні обмеження та непомірний фіскальний тиск на клас самураїв та інших підданих імператорського двору призвів до істотної декогерентації позицій верховної влади у державі. Цей період в історії Японії більш відомий під назвою «смути періоду Секью» (1219–1221) [1, с. 50]. Саме від цього періоду дослідники ведуть відлік становлення рабовласницького ладу в Японії. Колишні васали Імператора – самураї – домоглися передачі у їхню власність значного обсягу земельних уділів імперії, сформувавши значну конкуренцію колишній адміністративній верхівці держави. Ось як цей період характеризується у письмовій пам'ятці під назвою «Записки про дев'ять поколінь Хьодзе»: «...люди, що називали себе «захисниками провінцій», переслідуючи власні інтереси, чинять непомірний гніт щодо населення цих земель – селян, встановлюючи непосильні розміри податків і зборів...» [1, с. 51]. Досягнувши піку соціальної дисафетисфакції, в Японії сформувалась ефективна соціальна опозиція, яка під егідою Арата Єсісада, самурая з району Канто, змусила тогочасну імперську владу Го-Дайго капітулювати та визнати домінацію сьогунату [2].

Інверсія форми державного режиму зумовила істотну трансформацію соціально-політичної організації держави, оскільки супроводжувалась виникненням розгалуженої за інстанційним складом структури державного механізму. Саме цей період державно-політичного буття Японії дослідники пов'язують із формальною інституціоналізацією постійно-діючих спеціалізованих інституцій (міністерств, земельних уділів, управлінь тощо), які функціонували на засадах чіткої диференціації компетенції, а отже саме з кінця 12 – початку 13 ст. у цій державі виникає бюрократичний механізм – визначальна передумова потенційних девіацій та запорука емергенції корупції як фактору корекції алгоритму адміністрування. За свідченнями історичних досліджень, зловживання чиновників набували грандіозних масштабів, оскільки засадою організації суспільства у вказаний період японської державності виступала жорстка соціальна сигригація, існування котрої забезпечувалось репресивними засобами та моністичною соціально-психологічною ідеологією: «Шлях пана – шлях підданого» [3, с. 34]. Класова диференціація та породжувані нею зловживання домінуючих

соціальних ланок характеризувалась такою інтенсивністю, що відображена в історико-філософських трактатах того періоду. Так, Фокудзава Юкіті висловив такий тезис щодо власного бачення недоліків організації влади правлячим кланом Накацу: «Якщо ретельно розподілити обов'язки посадовців при дворі Сьогуна у відповідності з соціальним статусом останніх, то число рангів перевищить сотню...» [1, с. 255]. Зважаючи на гіпертрофованість державного апарату, виникало істотне фінансове навантаження на державну скарбницю, у зв'язку з чим, як зазначає японський етнограф та філософ М. Мусаси, – «...частина слуг Сьогуна перебувала поза його безпосереднім утриманням – здійснення їхніх обов'язків передбачало можливість сатисфакції власних матеріальних інтересів за рахунок адміністративного ресурсу...» [4, с.70] (аналогічний механізм функціонування базових ланок державного апарату в Російській Імперії зумовив виникнення інституту «кормлення» чиновників місцевими мешканцями). Атараксивний правовий аналіз цього фактору дає можливість констатувати фактичну легалізацію корупційних діянь як системотворчого функціонального базису державного апарату Японії у період 13–17 ст.

З огляду на аксіоматичну сутність філософії як форми рефлексії соціального та природного континіумів, філософська доктрина, прерогативою котрої виступає мімікрія та адаптація до соціально-правових та політичних процесів за допомогою їх проекції на філософську парадигму, відображає найважливіші закономірності, притаманні актуальному періоду філософського вчення. Формами такого відображення можуть виступати апологетика, медіація, конфронтація та обструкція. Ідентифікація форми філософської рефлексії соціального інституту залежить насамперед, від іманентних та функціональних властивостей останнього. Деструктивні за суттю явища та процеси набувають, за умови вільного філософствування, негативного відображення у філософській доктрині. Отож, корупція, як епісоціальний феномен деструктивного типу, стереотипно зазнає обструктивної інтермодуляції у континіумі філософської операціоналізації соціальних інститутів домінантної кількості політико-територіальних організацій публічної влади світу. Не є винятком і філософська доктрина Японії, яка, з огляду на утилітарність, на відміну від більшості філософських шкіл інших тогочасних країн, замість винятково семіотико-діалектичного аспекту реагування на інтеграцію корупції у соціальний алгоритм, сприяла формуванню дієвих практичних механізмів резистенції даному явищу. До інструментів превенції та протидії корупції в Японії у досліджуваний

нами період слід віднести інститути «Сінто» (морально-психологічного вчення самураїв про ставлення до внутрішнього та зовнішнього світів – своєрідна форма консолідованого виразу релігійних уявлень), «Бусідо» (кодекс честі самураїв; лаконічний звід формул соціальної норморегуляції) [4, с. 172].

Синтоїзм як релігійна течія сформувався ще до зародження повноцінної державності на території Японії. Утім, окреслених чітких рис набув лише з першої половини 11 ст. На відміну від притаманної більшості державних формацій секуляритивності публічного та релігійних інститутів, Синтоїзм, де факто, виступав ефективною формою контролю соціального середовища з боку верховної влади країни (Імператора, далі – Сьогунату). Характерною особливістю Синтоїзму виступає гуманоцентричність на тлі мінімізації містичної компоненти догм останнього. Так, визначальними концептами Синтоїзму виступали: повага до сім'ї, неухильне виконання особистих зобов'язань перед сюзереном, вірність власним переконанням, неприпустимість будь-яких форм девіантної поведінки, сакральність пам'яті та духів попередніх поколінь. Синтоїзм становив базис для інтегративної за сутністю культивуації гармонічного суспільства, яке б засновувалось на засадах єдності та глибокого переконання у синергетичності соціальної моделі біхевіоризму індивіда з процесом досягнення номінованої «вищими (спіритичними) силами» мети [5]. Норморегулятивна ефективність цієї релігійної системи частково впливає з лаконічності та зрозумілості її догм, персоніфікації «сакрального начала» у формі духів попередніх поколінь. Однак, доміантним фактором, що детермінував високу ефективність протидії корупції в умовах політико-правового та соціального буття Японії, виступав особливий консолідований інструментарій соціальної норморегуляції, сформований на визначальних принципах і постулатах Синтоїзму – «Бусідо». Бусідо (яп. 武士道 *бусі-до*, – «шлях воїна») – консолідований звід правил, рекомендацій та норм поведінки, дотримання котрого є основоположним обов'язком кожного воїна в соціальних чи воєнних умовах чи у власній свідомості (під час ауторефлексії) [6, с. 108].

В епоху Токугава сутність інституту Бусідо набула чіткіших рис, що зумовлюється детальною регламентацією цього феномена у філософській літературі та перманентній експлуатації практичних постулатів останнього у соціальному бутті японців. У різноманітних за суттю трактатах з 14 ст. формулювались та набували утилітарного значення рекомендації щодо практичної реалізації самураями, які, пост-

фактум реструктуризації державного механізму, у домінантній більшості займали посади державної служби, морально-етичних догм Бусідо. Априорі, кодекс Бусідо складався з учень дзен-будизму (у 12–13 ст.), цінність котрих зводилась винятково до самоконтролю та забезпечення духовного зростання. Однак, з часом норми Бусідо зазнавали трансформації у руслі функціонального призначення – кодекс Бусідо відтак становив інструмент забезпечення вірності підданих своєму сюзерену, засіб консолідації військової сили та соціальних верств. Бусідо інтерпретується численними дослідниками як фактор консолідації різних за численними критеріями провінцій у єдину японську націю. В умовах перманентних трансформацій соціально-політичного простору Японії саме норми цього інституту забезпечували продуктивність процесів реставрації ефективного апарату Імператора, наділяючи революційні процеси не лише політичним, але найперше, національним характером і значенням. Дайдодзі Юдзан (1639–1730) – видатний інтерпретатор постулатів Бусідо – зауважував: «Наша країна відрізняється від інших тим, що кожен з японців, незалежно від того селянин він, ремісник чи торговець завжди зберігає хоча б найменший, заіржавілий клинок, у чому і знаходить свій прояв бойовий дух Великої Японії» [7, ст. 2].

Майстер меча Міямото Мусасі (1584–1645) на схилі літ теж черпав натхнення для інтелектуальної творчості у простих ремеслах, дотримуючись позиції про те, що принципи Бусідо присутні у будь-якій діяльності, оскільки навіть тесля – теж самурай. «Кожна професія, незалежно від її призначення, відкриває Шлях» [8, с. 269–283].

Усенародне захоплення концепцією Бусідо сприяло трансформації морально-психологічного вчення у концептуальну норму: «Шлях пролягає через категорії, якісно-вищі від усталених: добра і зла...». Отож, першочергове трактування Кодексу екстенсифікується через структурування ключових правил, обов'язків та заборон у житті істинного самурая та декларує іманентну приналежність морального цензу як перманентного контролера за виконанням указаних положень. Водночас із регламентацією соціального буття та побутових взаємин членів суспільства, Кодексом передбачаються положення управлінського, превентивного, правоохоронного типу. Так, зокрема положеннями останнього встановлено: самурай, чиїм обов'язком є переслідування злочинців і грабіжників, не повинен ставати на шлях зла, обраний ними. Етика самурая навчає нас стоїцизму у ідеалістичному прояві останнього, гартує на виконання свого обов'язку незважаючи на осо-

бисту славу, закладає основу вірності та працелюбності у свідомість народу [9]. Дайдодзі Юдзан (Сігексьо) у своїй збірці настанов на шляху воїна («Будо сесін-сю») зазначав: «Гой, хто не є хоробрим, буде лише вдавати відданість своєму пану та батькам, при цьому не маючи щирого наміру насправді бути таким. Байдужий до правил свого пана та настановам батьків, тинятиметься він без справи там, де йому бути не слід, займаючись тим що робити йому не годиться, у всякій справі ставлячи на перше місце власні інтереси» [7, с. 17].

Висновки. Концептуалізуючи наведені факти, задля реалізації мети статті, вважаємо, що слід екстрагувати такі операційні особливості методики інтерпретації та алгоритму соціальної резистенції корупційному феномена в Японії періоду сьогунату:

– генезис корупції перебуває у синергетичному взаємозв'язку з процесом становлення та початком практичного функціонування публічного апарату, а отже, це соціальне явище не може існувати поза межами державно-владного механізму;

– феномен корупції в японській філософській думці набуває значення девіаційної форми соціальної поведінки індивіда, детермінантою котрої виступають негативні трансформації світоглядних позицій, апогейною формою котрих є відступ від усталених соціальних архетипів (моралі, релігії, етики);

– вказане розуміння локалізації корупції та факторів корупціалізації індивіда зумовили особливості методологічних та формозмістовних засобів боротьби з цим явищем. Останні інституціювались у релігійній (Сінтоїзм) та соціально-регламентній (Кодекс «Бусідо») компонентах, що дає підстави стверджувати про формальну відсутність юридичного (при системотворчій домінації морально-психологічного) концепту у континіумі аспектів інтерпретації даного соціального явища;

– особливістю механізму формування антикорупційного базису у історичній практиці Японії виступає виокремлення превентивного, психо-корекційного впливу на соціальне середовище шляхом визначення системотворчих макросоціальних архетипів, побудованих на визначальних соціальних цінностях, а отже – ефективна мінімізація корупції є результатом забезпечення соціального несприйняття на нетерпимості цього явища на усіх соціальних рівнях його прояву. Національна єдність як найвища соціальна цінність стимулює відчуття приналежності до загального механізму життя суспільства, внутрішню потребу у субординації усталених у ньому правил, формує найефективніший (ау-

тосистемний, іманентний) інститут перманентного контролю за реалізацією цих правил у повсякденному житті.

1. История философской мысли Японии: пер. с яп. / общ. ред. и вступ. ст. Ю. Б. Козловского. – М.: Прогресс, 1991. – 416 с.

2. Горегляд В. Н. «Повесть о великом мире» в историческом контексте / В. Н. Горегляд // Петербургское востоковедение. Выпуск 2. – СПб.: «Петербургское востоковедение» – «Водолей», 1992. – С. 88–124.

3. Успенский М. В. Самурай Восточной столицы, или Сорок семь преданных вассалов / М. В. Успенский. – Калининград: Янтарный сказ, 2005. – 128 с.

4. Миямото Мусаси. Книга Пяти колец: Трактаты / Мусаси Миямото. – СПб.: из-во Диля, 2010. – 112 с.

5. Опарин А. А. Религии мира и Библия / А. А. Опарин. – М.: Факт, 2004. – 176 с.

6. Инадзо Нитобэ. Бусидо. Душа Японии. Классическое эссе о самурайской этике / Нитобэ Инадзо. – М.: София, 2004. – 208 с.

7. Юдзан Дайдодзи Будосесинсю. Ямамото Цунэтомо Хагакурэ. Юкио Мисима Хагакурэ Нюмон / Дайдодзи Будосесинсю Юдзан, пер. на рус.: Р. В. Котенко, А. А. Мищенко. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.

8. Маслов А. А. «Святой меча» – Миямото Мусаси / А. А. Маслов // Дзэн самурая. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. – 463 с.

9. Врубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність / Вадим Анатолійович Врубель. – К.: Аквілон-Прес, 1997. – 256 с.

Кисиль Р.-В. В. Гносеологическая парадигма интерпретации феномена коррупции в философско-правовой мысли Древней Японии

Изложены обобщения относительно исторической оценки проявлений коррупции, тенденции, характерные для различных эпох философско-правовой мысли Древней Японии, рассмотрены вопросы социально-экономических последствий коррупции в историческом ракурсе и основные направления противодействия этому негативному явлению.

Ключевые слова: коррупция, противодействие, философско-правовой анализ, профилактика.

Kisil R.-V. V. Gnosiological paradigm of corruption phenomenon interpretation in philosophical-legal science of Ancient Japan

The article deals with the historical generalizations about corruption, its trends that characterized different eras of philosophical and legal thought of ancient Japan. It is considered the socio-economic effects of corruption in a historical context and main directions of combating his negative phenomenon.

Key words: corruption, displays, counteraction, professional deformation prevention.

Стаття надійшла 27 червня 2013 р.